

Ars Organi 43. évf. (1995) június.

A folyóirat nyári száma a közeli weimari GdO-találkozóra tekintve két cikket is a thüringiai orgonaépítészetnek szentel.

Hans-Peter Bähr tanulmánya a 125 éve elhunyt *Johann Gottlob Töpfer* (1791–1870) szerteágazó munkásságát méltatja. Töpfer neve szakmai körökben elsősorban a *Lehrbuch der Orgelbaukunst* [Az orgonaépítő-művészet tankönyve] című, 1855-ben megjelent munkájáról és különösen az abban nyilvánosságra hozott sípméretezési elvekről ismert. Az ifjú Töpfer a weimari tanítóképző tanára valamint a Péter-Pál-templom helyettes organistája volt; figyelmét a szolgálati helyén épült új orgona fogyatékoságai terelték orgonaépítészeti kérdések felé. A szükséges segédtudományok tanulmányozását követően elsőként helyezte az egész orgonaépítést matematikailag megalapozott elméletekre, és így egzakt, tudományos törvényeken nyugvó útmutatást adott az egyes orgonarészek elkészítéséhez. Gazdag zeneszerzői termésében számos liturgikus darab mellett nagyobb műveket is találunk. 1859-ben közreadott három nagyszabású korálfeldolgozása Regert 3–4 évtizeddel megelőzve a romantikus korálfantázia típusát teremtette meg. A tanulmányhoz Töpfer írásainak és orgonaműveinek jegyzéke és bő bibliográfia csatlakozik.

Felix Friedrich az ugyancsak thüringiai *Friderici hangszerkészítő családról*, elsősorban annak legnevesebb tagjáról, Christian Ernst Friderici (1709–1780) életéről és munkásságáról ír. Míg a mester organáiról – melyeken Silbermann és Trost hangszereinek számos jellemzője ismerhető fel – megoszlottak a kortárs vélemények, addig csembalóival, fortepianoival egyöntetű elismerést vívott ki magának. Az írást néhány további családtag tevékenységének ismertetése után a Friderici-család orgonáinak jegyzéke zárja.

Franz-Josef Tondorf cikkével a *100 éve született Herbert Schulze-ra* (1895–1985) emlékezik. Schulze a 20-as évek közepén Lipcsében kántorként és organistaként indult pályáján. Hugo Distler meghívására 1933-tól a berlini egyházzenei iskolában tanított. Itt kezdte el kutatni az orgonahang fizikai jellegzetességeit, hogy az északnémet barokk orgonatípuson alapuló, de azon túlmutató új hangszert hozhasson létre. Karl Theodor Kühn fizikussal és a Kemper-orgonauzennel együtt végzett kísérleteikben többek között további felhangregiszterek kiterjedt alkalmazásának, újfajta hangszínek szintetizálásának módzatait vizsgálták, és kifejlesztettek különleges változatokat is. Orgonáikban a mixtúrák részekre bontásával és számos redőnyszekrény építésével tovább növelték a hangszínkeverési lehetőségeket. Schulze megépült orgonái merészségük ellenére a klasszikus szépség mércéjéhez igazodó, jól átgondolt és egységbe fogott tervek alapján készültek, hangjuktól minden bágyadtság és íztelenség távol áll. Tervezőjüket mégis szinte állandó értetlenség vette körül, számos hangszert pedig később átépítettek vagy lebontottak.

Ursina Caflisch a zürichi Alte Tonhalle eredetileg 1872-ben épített, majd többször módosított romantikus Kuhn-orgonájának megmentéséről tudósít. A lebontásra ítélt hangszer új szelládákkal és traktúrával a zürichi Neumünsterben kapott helyet.

Markus Zimmermann a Nemzetközi Orgonadokumentációs Munkacsoport (IAOD) májusi winterthuri üléséről számol be, melyen öt nemzet jó negyven képviselője a „*Romantikus orgonák restaurálása és újraalkotása. Különféle szelládarendsze-*

rek – különböző eredmények?” témát igyekezett áttekinteni. Az előadások elemezték az egyes szellőadátípusokhoz kötődő technikai, játéktechnikai és hangzásbeli sajátságokat. Nem hiányzott az olyan szélsőséges vélemény sem, miszerint azt halljuk meg, amit hallani akarunk. A vita során itt is megfogalmazódott, hogy a hangszerek felújítására sincs általános recept, esetről-esetre gondos mérlegeléssel kell a megfelelő megoldást megtalálni, azt, amellyel a lehető legkíméletesebb módon egyeztetethetők össze a különféle szempontok.

Otto Heuss a nagyobb orgonák elektromos regisztertraktúrájának egy, az ediginél biztonságosabb új üzemeltetési lehetőségét ismerteti („Das Ein-Transformator-Konzept”). A napjainkban épített rendszerek egy központi egyenirányítóval és játékonként egy-egy elektromágnessel készülnek. Ez több regiszter egyidejű váltásánál az egyes mágnesek által felvett áramerősségek összeadódását eredményezi, ami például 50 regiszternél akár 140 amper is lehet. Így olyan szikra keletkezhet, amittől a száraz faalkatrészek lángra lobbanhatnak. A cikkben leírt új rendszerből kimarad a központi egyenirányító, helyette minden egyes regisztermágneshez külön transzformátor és egyenirányító tartozik. Ily módon az egyes vezetékben legfeljebb 2–2 amperryi áram fut; az áramerősségek nem adódhatnak össze, az ilyen eredetű tűzveszély jóval kisebb.

A következő orgonaépítészeti írásban Klaus Knöchel egy új orgonafűtési elképzelésről számol be („Orgelheizung – ein Problem?”). A találmány lényege egy 30 watt energiaigényű, a billentyűk vezetőszegei elé helyezett szénanyagú fólia, amely 9–11 µm hosszúságú elektromos hullámokat bocsát ki. Az ősztől tavaszig folyamatosan üzemelő, automatikus szabályozóval ellátott berendezés a billentyűket melegíti, úgy, hogy azok a környezeti hőmérsékletnél mindig 8 °C-kal melegebbek.

A szakcikkek sorát két új orgona (III/23[19] és II/25) bemutatása zárja, mindkettő elhelyezésénél számos építészeti problémát kellett megoldani. A hárommanuális hangszer érdekessége, hogy nincs önálló pedálsípsora – a pedál négy regisztere külön csúszkával a főműből kölcsönözhető –, harmadik manuálján pedig csak egy diszkant-kornett (g^0-g^3) szólaltatható meg.

Enyedi Pál

Két új könyv Maróthiról

(1) Tóth Béla: *Maróthi György*. Debrecen 1994. 327 p. Megjelent 1000 pld. az MTA, DAB, Magyar Könyv Alapítvány, Debrecen városa és a Református Kollégium támogatásával.

»... Amíg Debrecenben voltunk, nem sokat okoskodtam, hanem csak bámultam az ott való derék embereken és a rengeteg nagy kollégiumon, amilyent képzelnem sem tudtam. Ott hallottam legerősebb mesterséges éneklést a magyarok között és kollégiumi muzsikát, melyet Budai Ézsiás professzor állított fel. Teménytelen sokan voltak az harmonisták és éneklő deákok, úgyhogy azt tudta az ember, hogy leomlik az auditórium a nagy hang miatt.« Fogarasi Szabó Sámuel 1795 karácsonyán írott mondatai úgy összetartoznak, mint ének dallama és szövege. (*Marosvásárhely és Göttinga*. Bukarest 1974. 165.). Tóth Béla monográfiájában a summázó fejet egyik jegyzete mindebből csak egy mondat felét méltatja idézésre, a mondat itt dőltbetűs folytatása s a vele járó problematika nemlétezőként elmarad. (312. lap, 17. jegyzet)